Чыла эллаcе пролетарий-шамыч, ушныза!

Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

Адрес: Йошкар-Ола, Совет урем, „Ямде лий" редакций.

СССР Калык Комиссар-шамыч Совет председатель В. М. МОЛОТОВ йолташын 1939 ий 17 сентябрьыште радио дене ыштыме речьше

Йолташ-шамыч! Мемнан великий элын гражданже ден гражданкыже-шамыч!

Польско-германский война дене лийше событий-шамыч польский государствын внутренний несостоятельностьшым да явный дееспособный огылжым ончыктеныт. Польский правящий круг-шамыч обанкротитлалтыныт. Чылажат тиде эн кӱчык жапыште лийын.

Иктаж-мыняр кок арня жап гына эртен, а Польша уже чыла шке промышленный очагшым йомдарен, кугу олала-шамычын да культурный центр-шамычын кугу ужашыжым йомдарен. Польский государствын столицыже семын Варшав тетла уке. Польский правительствын кушто улмыжым нигӧат ок шинче. Польшын населенийже шкенжын незадачливый руководитель-же-шамыч дене судьбан произволышкыжо кудалталтын. Польский государство да тудын правительствыже фактически существоватлымым чарненыт. Тыгай положенийлан лийын, Советский Союз ден Польша коклаште ыштыме договор-шамыч шке действийыштым чарненыт.

Советский правительство могырым шке государствыжын безопасностьшо нотышто поснак заботым требоватлыше положений Польшышто создаватлалтын. Польша СССР-лан угрозым ыштен кертше керек могай случайность ден неожиданностьлан удобный поле лийын. Советский правительство пытартыш жап марте нейтральный лийын кодын. Но тудо ончыктымо обстоятельствылан лийын, лийше положений деке тлетла нейтрально относитлалт ок керт.

Советский правительство деч тыгак, Польшышто илыше да ожно правадыме наций положенийыште лийше, а кызыт случай волаш-ке йӧршеш кудалтыме единокровный украинец да белорус-шамычын судьбашт дек безразличный отношенийым требоватлаш огеш лий. Польшышто илыше шке иза-шольо—украинец-шамыч ден иза-шольо—белорусс-шамычлан полыш кидым пуаш советский правительство шке священный обязанностьшылан шотла.

Чыла тидлан лийын СССР правительство таче эрдене Москваште польский посоллан нотым вручитлен, кушто заявитлен, что советский правительство Йошкар Армийын Главный командованийжылан войска-шамычлан границым вончаш да Западный Украиныште да Западный Белоруссийысе населенийын илышыже ден имуществыжым шке аралымашке налаш приказым пуаш распоряженийым пуэн.

Советский правительство тыгак тиде нотышто заявитлен, что ик жапыштак тудо чыла мерым тышке ышташ шона, чтобы польский калыкым тудын неразумный руководитель-шамыч дене шупшылалтше злополучный война гыч утараш да тудлан мирный илыш дене илаш йӧным пуаш.

Сентябрьын первый числалаштыже, кунам запасыште улшо-шамычым Украиныште, Белоруссийыште да эше ныл военный округлаште Йошкар Армийыш частичный призыв эртаралтын, Польшысо положений раш огыл ыле да тиде призыв предосторожность мера шот дене эртаралтын. Польский государство тыгай вийдымылыкшым да тыге вашке сӱмырлымыжым, могай уже пӱтынь Польшышто уло, ончыкта манын, нигӧат шонен кертын огыл. Туге гынат, тиде сӱмырлымаш шинча ончылно, а польский деятель-шамыч йӧршеш обанкротитлалтыныт да Польшышто положенийым вашталташ способный огытыл, запасный-шамычым кызыт призыватлыме дене кугу пополненийым налын мемнан Йошкар Армий шке ончыланже шындыме почетный задачым честь дене шуктышаш.

Правительство пеҥгыде ӱшанымашыжым выражатла, что мемнан Пашазе-Кресаньык Йошкар Армий тиде ганат шке боевой куатшым, сознательностьшым да дисциплиным ончыкта, что шке великий освободительный задачыже-шамычым шуктымашым у подвиг, героизм да слава дене леведеш.

Тидын ден пырля, Советский правительство польский посол лӱмеш колтымо шке нотыжын копийжым чыла правительство-шамычлан колтен, кудын дене СССР дипломатический отношенийым иметла, да тидын годым заявитлен: чыла нине эл-шамыч шотышто Советский Союз нейтралитет политикым проводитлаш тӱҥалеш.

Тидын дене внешний политика линий шотышто мемнан пытартыш мероприятий-шамычна определятлалтыт.

Правительство тугак Советский Союзын гражданже-шамыч дек тыгай умылтарымаш дене обратитлалтеш. Запасный-шамычым призыватлыме дене мемнан граждан-шамыч коклаште снабжений шотышто карточный система пуртымо лиеш манын лӱдмӧ дене продовольствийым да моло сатум шукырак копитлаш тыршымаш палемдалтын. Правительство тидым заявитлаш кӱлешлан шотла: продукт-шамычлан да промсатулан карточный системым вводитлаш тудо ок шоно, даже, внешний событий-шамыч дене лукмо государственный мера-шамыч икмыняр жаплан шуйнат гынат. Лӱдам, продовольствий ден сатум утыж дене налын оптымаш деч нуно гына энгекыш логалыт, кӧ тидын дене заниматлаш да кӱлдымӧ запасым копитлаш, тыге тудым локтылалтме лӱдыкшыш подвергатлаш тӱҥалеш. Мемнан эл чыла кӱлеш дене обеспечитлыме да снабженийыште карточный система деч посна обходитлалт кертеш.

Кызыт мемнан задача, кажне пашазе ден кресаньыкын задачыже, кажне служащий ден интеллигентын задачыже тыште улеш, чтобы шке постышто честно да самоотверженно трудитлаш да тидын дене Йошкар Армийлан полышым пуаш.

Мемнан славный Йошкар Армийын боецше-шамычым налаш гын, то мый ом сомневатле: нуно родина ончылно шке долгыштым честь дене да слава дене шуктат.

Советский Союзын калыкше-шамыч, мемнан элын чыла граждан ден гражданкыже-шамыч, Йошкар Армий ден Военно-Морской Флотын боецше-шамыч промышленностьышто да колхозлаште трудын у, эше нигунам уждымо успехше-шамычым ышташлан, боевой фронтлаште Йошкар Армийын у славный сеҥымашыже-шамычлан советский правительство йыр, мемнан большевистский партий йыр, шкенжын великий вождь йыр, мудрый Сталин йолташ йыр, нигунам лийдымын чот сплотитлалтыныт.

РККА ГЕНЕРАЛЬНЫЙ ШТАБЫН ОПЕРАТИВНЫЙ СВОДКЫЖО

17 СЕНТЯБРЬ.

17 сентябрьыште эрдене эрак Пашазе-Кресаньык Йошкар Армийын войскаже пӱтынь западный линий мучко Западная Двина эҥер гыч (Латвия дене мемнан границына) Днестр эҥер марте (Румыния дене мемнан границына) границым вончен.

Польский армийын лушкыдо ончыл частьше ден резервше-шамычым шӱкал кудалтен мемнан войска-шамыч 17 сентябрь каслан шуыныт:

Северыште—Западный Белоруссийыште—**Глубокое** м., **Парафианово** ст., **Молодечно** кӱртньӧ корно узелым да **Воложин** м. налыныт.

Барановический велне Йошкар Армийын частьше-шамыч **Неман** эҥерым вонченыт да **Корелицы** м., **Мир**, **Полонечка** м., **Барановичи** ден **Снов** кӱртньӧ корно узелым налыныт.

Югышто — Западный Украиныште—мемнан войска-шамыч тыгай ола-шамычым налыныт: **Ровно, Дубно, Збараж, Тарнополь, Коломыя.**

Мемнан авиаций 7 польский истребительым волтен шуэн да 3 нелӹ бомбардировщикым волен шинчаш заставитлен, нунын экипажыштым задержатлыме.

Йошкар Армийын частьшым калык чыла вереат пеш кугун йывыртымаш дене вашлиеш.

РККА Генеральный штабын оперативный сводкыжо

18 СЕНТЯБРЬ.

18 сентябрь мучко Йошкар Армийын войскаже-шамыч польский армийын частьыштым шӱкал кудалтен каслан налыныт:

Северыште — Западный Белоруссийыште — **Свенцяны** олам, **Лида** кӱртньӧ корно узелым, **Новогрудок** олам, **Орля** м. (Неман эҥер вонтен), **Слоним, Волковыск** ола-шамычым да **Яглевичи** кӱртньӧ корно станцийым (Минск — Брест — Литовск кӱртньӧ корно линийыште).

Югышто — Западный Украиныште—**Сарны** кӱртньӧ корно узелым, **Луцк, Станиславов, Галич, Красне, Бучач** ола-шамычым.

Йошкар Армийын ончыл колонныжо-шамыч **Львов** ден **Вильно** ола-шамыч деке лишемыт.

РККА Генеральный штабын оперативный сводкыжо

19 СЕНТЯБРЬ.

19 сентябрьыште Йошкар Армийын частьше-шамыч польский войска-шамычым сеҥен ончык каеныт да каслан налыныт:

Северыште — Западный Белоруссийыште 2 шагатан бой деч вара—**Вильно** олам, **В. Берестовица** местечкым (Белосток дечын 50 километр востокыштырак), **Пружаны** олам, **Кобрин** олам (Брест-Литовск ола деч 40 километр северо-востокыштырак).

Югышто — Западный Украиныште—**Владимир-Волынский, Сокаль** (Буг эҥер дене), **Броды, Бобрка, Рогатин, Долина** ола-шамычым. Кавалерийский ден танковый часть-шамыч Львов олан северо-восточный ден южный окраинылашкыже пуреныт.

РККА Генеральный штабын оперативный сводкыжо

20 СЕНТЯБРЬ.

20 сентябрьыште Йошкар Армийын частьше-шамыч польский войска-шамычым шыгырем ден шогеныт да кас велеш налыныт:

Северыште—**Западный Белоруссийыште, Гродно** олам.

Югышто—**Западный Украиныште, Ковель** ден **Львов** ола-шамычым.

17 гыч 20 сентябрь кокла жапыште Йошкар Армийын частьше-шамыч 3 пехотный польский дивизийым, 2 кавалерийский бригадым да польский армийын шуко тыгыде группыжо-шамычым разоружитлен улыт. Ятыр полный огыл данный-шамыч почеш, 60 тӱжем утла салтак ден офицерым пленыш налме. Полный вооружений, артиллерий, да боеприпасге тыгай укрепленный район-шамычым налме: **Вильно, Барановичи, Молодечно да Сарны.** Пеш шуко улшо военный имущество гыч кызыт але 280 орудийым да 120 самолетым учетыш налме. Руалтен налме трофейым учетыш налмаш каен шога.

87

Белорусский Особый военный округын №-ский частьше тактический учениййште.
Снимкыште: красноармеец Дутов йолташ „противникын" танкше йымаке гранатым шуа.
ТАСС-ын фотохроникыже.

Йошкар Армий Родиньн ўшанымыжым честь дене шукта

Нуно мемнан гаяк пиалан лийыт

Польшышто илыше кресаньык-шамычын илышышт мемнан элысе гай огыл. Нуным польский пан-шамыч шке кид йымалнышт пызырен ашненыт. Кресаньык йоча-шамыч шагалышт тунемын кертыныт. Тидын нерген мыланна учитель каласкален.

Мемнан правительствын главаже В. М. Молотов йолташын радио дене 17 сентябрьыште ойлымыжым газетыште луднат, пеш чот куанышна.

Смехов Донад, Малышев Кима.
Йошкар-Ола, 9-ше номеран школа.

Мемнан Армий ўшанымашым честь дене шукта

Родной правительство Йошкар Армийлан кугу пашам—Западный Украина ден Западный Белоруссийыште илыше шемер-шамычым эксплоатироватлымаш гыч утараш ўшанен.

Мемнан йӧратыме Йошкар Армийын историйже эре чапле сеҥымаш дене кылдалт шоген. Западный украинец ден белорусс-шамычын пызыралт илымаш деч утарыме пашам тудо кугу честь дене шукта.

Казаринов Миша.
Йошкар-Ола, 7-ше номеран школа.

ЙОШКАР-ОЛАШТЕ МИТИНГ ЛИЙЫН

1939 ий 17 сентябрьыште Юбилейный площадеш Йошкар-Оласе шемер-шамычын кугу митингышт лийын.

Митингыште Марийский АССР Совнарком председатель Абрамов йолташ выступатлен. Тудо эн первояк Польшышто улшо западный украин ден белорусский калыкым аралыме нерген Молотов йолташын радио дене ойлымыжым лудо.

Абрамов йолташ почеш оласе призывник - шамыч лӱм дене Иванов йолташ выступатлен. Тудо призывник-шамычын куаныме кечышт-шамыч нерген ойлен да чыла молодежьын военный пашам тунемаш ўжын. Комсомол лӱм дене ВЛКСМ Обком гыч Желонкин йолташ выступатлен.

Митингыш погынышо-шамыч СССР-ын мирный политикыжым да Молотов йолташын речьшым шокшын саламлен решенийым приниматленыт.

ЙОШКАР АРМИЙЫШ ЛЕТЧИК ЛИЙЫН КАЕМ

15 сентябрь гыч чыла Советский Союз мучко Йошкар Армий дене Военно-Морской Флотыш призыв тӱҥалын. Молодежь призывыш куанен толеш. Кажныже Йошкар Армий радамыш верешташ тырша. Вашке мыят призывыш шогалам. Мыйын шонымашем—Йошкар Армийыш летчик лийын мияш. Тиде шонымашем шуэш. Кызыт мый Ната Бабушкина лӱмеш Йошкар-Оласе Аэроклубышто летчиклан тунемам. Вашке зачетым сдатлаш тӱҥалам. Зачетым сдаймек мый летчик лӱмым налам. Мый летный теорийым отличнын палем, практика денат оценкем „хорошо" ден „отлично" гына.

Самолет дене инструктор деч посна, шкетын чоҥешташ тӱҥалмем мый раш шарнем. Тиде тений 5 июльышто ыле. Тунам мый шкет чоҥештышым. Тиде самостоятельно чоҥештымашым отличнын ыштенам.

Йошкар Армийыш каймеке йӧратыме Родиным уло вием дене аралаш тӱҥалам. Кӱлеш гын, илышемат ом чамане.

Марьин Миша,
Йошкар-Ола Ната Бабушкина лӱмеш Аэроклубын учлетшо.

18 сентябрьысе германо-советский коммюнике

Польшышто действоватлыше советский ден германский войска-шамыч шотышто тӱрлӧ обоснованный огыл мутым шаркалыме деч корангшашлан СССР правительство ден Германия правительство заявитлат: что нине войска-шамычын действийышт Германийлан але Советский Союзын интересыштлан ваштареш кайше иктаж-могай целым огыт преследоватле да Германия ден СССР коклаште нападатлаш огыл нерген пактын духшо ден буквыжлан ваштареш кайше огыл. Нине войска-шамычын задачышт, мӧҥгешла тушто улеш, польский государствын сӱмырлымыжлан лийын, Польшышто нарушатлалтше порядок ден спокойствийым восстановитлаш да шке государственный существованийым условийым переустроитлаш Польшан калыкшылан полшаш.

„Ямде лий" лудшо-шамычлан умылтарена: КОММЮНИКЕ—правительственный увертарымаш (Ред).

Леонполь местечкыште вашлиймаш

БССР западный граница. Икмыняр кече ондак польский серыште располагатлалтше ял-шамыч пычкемышыште ылыч. Кечывалым калыкдыме улшо ял-шамыч йӱдым йӧршеш шып ылыч. Кызыт нине ял ден местечка-шамычым палашат ок лий. Пӧрт'ен ден ўдрамаш-шамыч кугу вӱдан Двина серышке группа дене толыт, ваштареш серыште пашам ыштыше колхозница-шамыч дене йывыртымаш дене мутланат.

Леонполь местечкысе калык доблестный Йошкар Армийын частьышт толмым пеш чот йывыртен, ликоватлен вашлийын. Пӧрт-шамыч йошкар знамя-шамыч дене сӧрастарылме. Белорусский ўдрамаш-шамыч красноармеец - шамычым шке родной иза-шольо гае вашлийыныт. Кресаньык-шамыч тӱрлыман солыкеш кинде ден шӱничалы конденыт, шкедекышт мӧҥгышт боец, командир, политработник-шамычым ўжыныт, Советский Союзышто йывыртымашан, пиалан илыш нерген шукырак да подробнырак каласкалаш йодыныт.

Каласкалыше - шамычлан пеш шуко йодышым пуэныт, колхозник-шамычын илышышт нерген, Советский Белоруссийыште культура ден промышленностьын кушмыжо нерген йодыштыныт.

Местечко гыч боец-шамычым пӱтынь калык ужатен колтен. Советский правительство лӱмеш, пӱтынь тӱнясе великий вождь Сталин йолташ лӱмеш саламлымаш лозунг-шамыч ятыр жапышкен шергылтыныт. Тидын марте родной белорусский йылме дене мураш чарыме белорусский калык мурым муреныт.

Западный Украинын да Западный Белоруссийын шемерже-шамыч кузе иленыт

Западный Белоруссий ден Западный Украина 20 ий жап польский помещик ден капиталист-шамычын кидышт йымалне пызырналт иленыт. Польский пан-шамыч Западный Украина ден Западный Белоруссийым колоний шотеш кучылтыныт.

Ладкуд тӱжем помещик-шамыч тушто пел мландыжым шупшын налыныт. Кресаньык-шамычлан эн начар да канга мланде велэ логалын. Кандаш миллион украинец-шамыч да кум миллион белорусс-шамыч эре шужен да пеш нужнан иленыт.

Шке илышышт нерген кресаньык-шамыч теве мом ойлат: „Ынде ял шке ончылныжо нимогай ончыкылык илышым ок уж,—Ласский уезд гыч ик кресаньык воза.—Чыла вере кӱчызылык, шалатыл пытарымаш, ўшанлык уке. Ял шӱгар гай лийын".

Но Западный Украина ден Западный Белоруссийын кресаньыкше-шамычын пеш нужнан илымаш дене велэ огыл йӧсланеныт. Нунын нимогай правашт лийын огыл. Нуным польский суд-шамыч велэ судитленыт, нунын дене польский чиновник-шамыч велэ управитленыт. Украинец ден белорусс-шамычлан шке книгашт ден газетыштым печатлаш, шкенышт национальный мурыштым мураш ок лий улмаш. Нунылан даже шке йылмышт дене кутыраш лийын огыл. Поляк-шамычын озаланымышт жапыште Западный Украиныште—кум тӱжем утла, Западный Белоруссийыште ныл шӱдӧ утла школа-шамыч петыралтыныт. Школлаште йоча-шамычым кырат. „Курьер поранны" газета родитель-шамычын письмаштым печатлен:

„Школышто йоча-шамыч кыралтыт. Школа вуйлатыше кыра, ксендз (поп) кыра, кӧ кертеш, чылан кырат. . Школышто кыраш тунемыныт. Йоча-шамычым кырыдыме учитель-шамыч шуэн улыт".

Украинец да белорусс-шамычын йочаштлан шкенышт национальный школышт уке улмаш, нунылан польский школлаште велэ тунемашышт логалын. Но шуко йочашт шке ача ден авашын йорло улмыштлан лийын йӧршынат огыт тунем. Теве молан кажне шӱдӧ белорусс да украинец-шамычын кокла гыч шымлу енже тунемдыме улыт.

Но тиде польский правительство-шамычын беспокоитлен огыл. Польшысо культурный илышын ик „руководительже" ала-могай пан Билик вигак ойлен: „Лу образованный ен-шамыч государствылан тӱжем неграмотный-шамыч деч утларак пайдам пуэн кертыт".

Шужымаш украинец да белорусс-шамычын эре лийын шоген. Утларакшым йоча-шамычлан шужымаш дене орланышышт логалын. Любельский уездын ик школыштыжо 57 йоча-шамыч деч киндым чӱчкыдын але шуэн кочмышт нерген йодыштыныт. 27 йочашт киндым икмыняр кечылан ик гана кочкына,—манын каласеныт, а 30 йочашт у кинде шумеке гына кочкына—маныныт.

Пелэ кочмаш да шужымаш йоча-шамычын виешытшым пытара да жап деч ончыч колымашке шукта. Йоча-шамыч коклаште тӱрлӧ чер шарленыт: чахотка, трахом, чыве шинча. А медицинский полыш нимогаят уке, белоруссын але украинецын суртыштыжо доктор лиеш гын,—тиде пеш кугу явленийлан шотлалтеш.

Тыге польский пан-шамыч Западный Украиным да Западный Белоруссийым пызыреныт. Шке озаланымашыштым, шке властьыштым нуно белый террор дене, полевой суд дене да карательный экспедиций дене кученыт. Польский пан-шамыч калык коклаште национальный келшыдымашым да ненавистьым тӱрлӧ семын ылыжтыл шогеныт.

Польский, белорусский да украинский кресаньык-шамыч шке угнетательышт ваштареш кучедалаш ик гана велэ огыл тарваненыт. Польский капиталист ден помещик-шамыч шкаланышт сай илышым сеҥен налаш тӧчышӧ шемер-шамычын чыла тарванымашыштым вӱрым йоктарен шалатылыныт.

Западный Украинын да Западный Белоруссийын кресаньыкше-шамыч, тыгак польский шемер-шамыч нунылан кӱлдымӧ интерес верч вӱрыштым ынешт йоктаре. Нунылан мир, мирный, пиалан илыш кӱлеш. Вот молан нунын панский Польша верч кучедалмышт огеш шу.

Вот кызыт, кунам несправедливый, империалистический войнан шучко шагатше годым паникыш пурышо польский правительство Западный Белоруссийын да Западный Украинын калыкше-шамычын судьбан произволыштыжо кудалтен, ме нунылан иза-шольо полыш кидым шуена.

(„Пионерская правда" гыч).

Йошкар-Оласе призывной комиссийыште.
Снимкыште: Врач призывник Осиповым онча.

Шонымем шуын

Шукертсек мый Йошкар Армийыш каяш шоненам ыле. Шонымем шуын. Тений мый призыв кечым куанен вученам. 17 сентябрьыште призывыш каяшлан повесткым налмек, призывной комиссийыш эн ончыч пураш да вашкен результатым палашлан призывыш первый миенам. Кунам призывной комиссий председатель тыйым полковой школыш налына манын ойлен, тунам мый эше чот йывыртышым.

Мый полковой школыш общеобразовательный предмет дене, тугак политик денат ямдылалтын каем.

Мый Советский Союзын границыжым мужественно да отважно аралаш, военный техникым отличнын тунемаш тӱҥалам.

Призывник **С. Ополев.**
Йошкар-Ола.

Монголо-манчжурский границысе конфликт шотышто советско-японский соглашений

Пытартыш кечылаште японский посол г. Того ден Иностранный паша Калык Комиссар Молотов йолташ коклаште лийше переговор результатыште кок велге, вес семынже, японо-манчжурский да советско-монгольский, тыгай келшымашке толмыт:

1. Японо - манчжурский войска-шамыч ден советско-монгольский войска-шамыч 16 сентябрьыште московский жап дене 2 часлан керек могай военный действийымат чарнат.

2. Японо - манчжурский войска-шамыч ден советско-монгольский войска-шамыч 15 сентябрьыште московский жап дене 13 часлан заниматлыме линиешышт кодыт.

3. Кок велнат войскашт-шамычын представительышт верыште тунамак тиде келшымашын 1 ден 2 пунктыштым шукташ тӱҥалыт.

4.Кок велнат пленный ден колышо кап-шамыч обменлан подлежатлат, кудын нерген кок велнат войскашт-шамычын представительышт верыште тунамак шке коклаштышт договариватлат да шукташ пижыт.

Тидын деч посна г. Того ден Молотов йолташ коклаште лийше переговорышто тидын нерген келшымашым шумо: Монгольский Народный Республика ден Манчжоу-Го коклаште шукерте огыл конфликт лийын шогымо районышто границым уточнятлышашлан советско-монгольский вел гыч кок представитель дене да японо-манчжоугосский вел гыч кок представитель дене возможно вашкерак комиссий организоватлыме лиеш. Комиссий ыштатлмекыже тунамак шке пашажлан пижеш.

Строитель-шамычым наградитлымаш

Всесоюзный ял озанлык выставка строительство пашам чаплын шуктымо. Садлан выставкым организоватлымаште, строитлымаште да оформитлымаште поснак отличатлалтше 272 еҥым наградитлыме нерген СССР Верховный Совет Президиум 1939 ий 16 сентябрьыште Указым луктын.

Ленин орден дене **Ахметьев В. П.** — Главный павильонын художникше, **Бенедиктов И. А.**—Выставочный комитетын председательже, **Бочкарев Н. П.** —ВКП(б) ЦК-н парторгшо да молымат—чылаже 11 еҥым наградитлыме.

Трудовой Красной Знамени орден дене—39 еҥым, **„Знак Почета“ орден** дене—73 еҥым, **„За трудовую доблесть“ медаль** дене--29 еҥым, **„За трудовое отличие“ медаль** дене 120 еҥым наградитлыме.

ВСЕСОЮЗНЫЙ ЯЛ ОЗАНЛЫК ВЫСТАВКЫШТЕ

Дальний Востокын павильонжо виян, шалаташ лийдыме крепостьла коеш. Тудын пӱй гай койшо пырдыжше-шамыч броня дене ыштыме улыт. Пурымаш деч мӱндырнӧ огыл кӱкшӧ статуя шога—советский пограничник мӱндыркӧ онча.

* * *

Павильонын кугу омсаже-шамыч эре почмо улыт. Тышке еҥ-шамыч мучашдымын пурат. Нуно тиде прекрасный вер дене—Дальний Восток дене, тудын эҥерже, тайгаже дене, у олала ден поселкылаже дене, эн утларакше тудын калык еҥже-шамыч дене моктанат.

Пурымаш ваштареш—кок скульптурный группа. Шолаште—волочаевский бойын славный партизан, герой-шамычше. Пурлаште—Заозерный сопкышто знамя дене шогышо Хасанын доблестный боецше-шамыч.

Покшелне — Сталин йолташын величественный статуйжо, кудын лӱмжӧ дене родиным аралыше-шамыч кучедалмашыш каеныт.

Шеҥгалнырак—кремлевский башня, тудын ӱмбалныже гордый кайык - шамыч—„Сталинский маршрут“, „Москва“ да „Родина“ самолет-шамыч улыт. Нине самолет-шамыч дене герой летчик-шамыч Дальний Востокыш мондаш лийдыме чоҥештымашым ыштеныт.

Тушко тӱжем дене мемнан самолет-шамыч нигунамсе деч писын чоҥештен миен, Дальний Востокын поянлыкшым руалтен налаш пижше тушманым шалаташ ямде улыт.

А тиде сылне да суровый край пеш поян! Тудын тайгаштыже кок шӱдӧ тӱрлӧ утла шергакан пушеҥге-шамыч кушкыт. Лӱшкышӧ чодралаштыже чапле пунан пеш шуко янлык-шамыч улыт. Эҥерлаште да теҥызлаште—шуэн верештше кол-шамыч. Мланде йымалне пеш шуко шӱй, кӱртньӧ, шӧртньӧ кийме вер уло. Тыште мрамор, вулно, вургене, вольфрам уло. А Дальний Востокын колхоз пасулаштыже могай чапле кинде шочеш!

Дальневосточник - шамыч пиалан да поянын илат. Нуно куанен пашам ыштат. Нунын трудышт Дальний Востокым весемдат. Нуно природа деч чыла поянлыкшым налыт, у ола-шамычым, заводлам ыштат.

Чыла тидын нерген дальневосточный павильон каласкала.

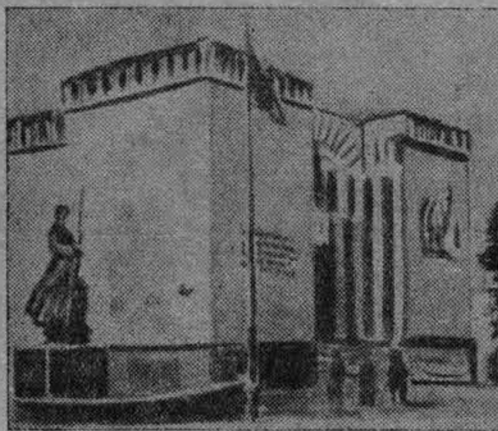
* * *

Павильонышто куд зал. Нунын кокла гыч первыйже Хабаровский край ден Приморьен улеш.

Хабаровский край—Дальний Востокын киндан верже. Фотографийлаште поян шурным погышо колхоз-шамычым ончыктымо. Ме тыште эн мӱндыр вер-шамычлаште кузе пасу, сад, пакча-шамыч шочедымым ужына.

Революций марте Камчаткыште чылажат ӱдымӧ мланде ныл гектар велӧ улмаш. Кызыт 600 гана шукемын.

1937 ийын Камчаткыште первый гана олмам куштымо. Кызыт тыште кугу мӧр, крыжовник, эҥеж кушкыт. Сахалиныште молочный ден овощный совхоз-шамыч лияш тӱҥалыныт.

Всесоюзный ял озанлык выставкыште Дальний Востокын павильонжо.

Фото Е. Тихановын.

А Приморьеште у технический растений-шамычым виян шарат. Тыште соя, перилла, рис кушкыт.

* * *

Ме Бурят-Монголийын залышкыже пурена. Лукышто нужна юрта шога. Тушто революций марте кочевник Тогочи Данзанов илен. А вокteныже—сай ӱстембалан, пӱкенан пеш чапле пӧлем. Тыште книга, патефон, радио, ургымо машина улыт. Тиде—Тельман лӱмеш артельын колхозник-стахановецше Тогочи Данзановын кызытсе илыме верже. Тыге шеҥгелан кодшо, пызырналт илыше калык угыч шочшо гай лийын.

Еврейский Автономный областьын залже пеш интересный. Тыште ме 515 еврейский колхоз-шамычын государствылан идалыкыште 9 миллион пуд киндым пумыжо нерген пален налына. Кушто ожно пураш лийдыме куп да чодра лийын гын, кызыт тушто поян уржа пасу. Колхозник-шамыч пашам шагал огыл ыштеныт: нуно **ночко мландым** коштеныт, тайгам кукленыт. Фотографийыште могай куаныше еҥ-шамыч улыт! Нине стахановец-шамыч—тракторист, комбайнер, агроном - шамыч—Еврейский автономный областьын палыме еҥышт.

* * *

Иркутский областьыште Новая Уда села уло.Тышке ожно кугыжан правительство Сталин йолташым ссылкыш колтен.

Шуко ий эртен. Новая Удаште илыш вашталтын, да колхозник-шамычын йочашт Сталин йолташлан письмам возеныт. Нуно новоудинец-шамычын пиалан улмышт нерген, ожно каторгылан шотлалтше ялын кузе пеледмыже нерген возеныт. Сталин йолташ йоча-шамычлан вашеш письмам да пӧлек-шамычым колтен. Тиде 1934 ийыште лийын.

Ме кугу фотографийым ужына: Новая Удасе йоча - шамыч Киткай курык ӱмбалне Иосиф Виссарионович Сталинын письмам лудыт. Нунын тӱсышт куанымаш...

Иркутский область шӧртньӧ, слюда, пушнина дене поян.

Тыште чылалан палыме Ленский прииск-шамыч улыт, кушто кугыжан приказше почеш 1912 ийыште пашазе-шамычым лӱйкаленыт.

Кызыт Лена дене илыш йӧршын весе лийын.

Прииск лишан Бодайбинский совхозым ыштыме. Тыште северный широтан 60^0 гыч курымеш кылмен шогышо мланде тӱҥалеш. Но тиде чудесный совхозышто паренге, ковышта, кешыр, шоган, арбуз, дыня кушкыт. Тыште вашке олма, эҥеж, мӧр шочаш тӱҥалыт.

* * *

Посетитель-шамычын книгаштышт кугу еҥ да йоча-шамычын отзывыштым лудаш лиеш.

Ик юный экскурсант теве мом возен:

„ДВК-ын павильонжым ончышым. Мый восторжитлалтынам. Мыйын шонымашем Дальний Востокышто кушкаш да пашам ышташ. Н. Соловьев. 11 ияш“.

* * *

А мӱндырнӧ, павильонын пырдыжше шеҥгалне, поезд-шамыч касвел гыч эрвелыш каят. Тушто шке ешыштге куснышо тӱжем дене колхозник-переселенец-шамыч улыт. Востокыш каят комсомолец-шамыч, каят ӱдыр-шамыч.

(„Пионерская правда“ гыч кӱчыкын).

Военный предметым йӧратен тунемаш тӱҥалына

СССР Верховный Совет IV-ше Сессийын приниматлыме „Всеобщий воинский обязанность нерген законым“ ме кугу куанымаш дене лудын лекна.

Закон почеш 5—7 класслаште тунемше-шамыч начальный военный подготовкым, 8—10 класслаште тунемше-шамыч допризывной военный подготовкым эрташ тӱҥалыт. Тиде предметым ме пеш шокшын саламлена.

Мемнан школышто кызыт оборонный значокан-шамыч, военный пашам йӧратыше шукын улыт. Военный подготовкым тунемаш тӱҥалнат, ме эше смелый, шкенан родиным аралаш достойный лийына.

Мемнан родина, мемнан йӧратыме вождь Великий Сталин йолташ отлично тунеммаш ден отличный дисциплиным йодыт.

Военный подготовка мемнан эн йӧратыме предмет лиеш да ме тудым отлично гына тунемаш тӱҥалына. Средний школым тунем пытармек, мемнан родинын сеҥаш лийдыме Пашазе-Кресаньык Йошкар Армий радамыш, таза капкылан, военный шинчымашан лийын каена.

Загайнов Вася.

Тор'ял район, Оршинский средний школа.

Толя отличник лиеш

Васильев Толя тений эше первый гана тунемаш тӱҥалын. Толя кодшо ийынат тунемаш тӱҥалнеже ылят, иготшо шуын огыл.

Толя первый кече гычак сайын тунемаш тӱҥалмыже нерген палдарыш. Тетрадьше тудын ару. Урокышто сайын отвечая. Мӧҥгылан пумо заданийым иктымат ыштыде огеш кодо.

Кызыт тудын отметкышт отлично гына. Икымше чырыкыште чыла предметшат отлично лийже манын Толя пеҥгыдын шонен пыштен.

Егоров Саню.

Морко район, Шордӱр начальный школа.

Канышнам сайын эртарена

Мемнан школышто тунемше йоча-шамыч перерыв жапыштым сайын эртарат. Нуно чылаже 48 экземпляр газетым выписатлат. Школын библиотекыштыже 350 теҥгеаш шуко тӱрлӧ да интересный книга-шамыч улыт. Ме перемен жапыште книгам йӧсын лудына. Шукыж годым урок деч вара тӱшкан лудмашым эртарена. Перерыв жапыште туныктышо-шамыч международный положений нерген увертарат.

Г. Пушкин.

Тор'ял район, Шанер начальный школа.

88

Германия ден Польша кокласе военный действий

Германский армийын верховный командованийже 18 сентябрьыште оперативный сводкым публиковатлен, кушто ойлалтеш: Польшышто военный действий мучашке лишемеш. Германский войска-шамыч Люблиным налынат. Львовым йӧршеш авырен налмеке да Люблиным налмеке Польшышто германский фронтын границыже Львов—Владимир—Волынский— Брест — Литовск—Белосток гоч кая. Руалтен налме польский территорийыште германский войска-шамыч ожнысо польский армийын посна ойырлен кодшыжым пытарен шогат да тыгак пленыш наледат.

Польский беженец-шамыч Румынийыште

19 сентябрьыште румынский телеграфный агенство тыге увертарен: кызыт Румынийыште польский беженец - шамычын количествышт 4.500 еҥыш шуэш.

19 сентябрьыште Хельсинки гыч (Финляндия) тыге увертарыме: тенгече румынский радио румынский территорийыш толшо польский беженец-шамыч нерген данный - шамычым официально увертарен. Румынийыште кызыт ятыр поляк-шамыч улыт, тиде шотышто 400 йоча да 9.620 военный-шамыч. Военный-шамыч интернироватлыме улыт. Правительство разоружитлыме солдат-шамычлан Боточанийыште кугу концентрационный лагерьым организоватлен. 18 сентябрьыште каслан, румынский власть-шамычын шотлымышт почеш, Румыния территоррийыш 240 польский самолет да 5 тӱжем автомобиль толын.

Польский войска-шамыч литовский территорийыш вонченыт

18 сентябрьыште йӱдым литовский местечкын Ширвинтос районыштыжо литовский границым 5 тӱжем утла польский солдат вончен. Нуным чылаштымат разоружитлыме да интернироватлыме (**интернироватлымаш—**иностранный войска-шамычлан шке эрыкышт дене коштмашым, але нунын улмо эл гыч вес верыш каймашым чарымаш лиеш—**редакций)**. Тыгак Литваш 200 польский автомобиль толын.

Польский правительствын Румынийыш толмыжо

Польский республикын президентше польский правительствын членже-шамыч дене пырля Румынийыш толын манын, английский Рейтер агенство увертара.

Польский самолет-шамыч Эстонийыште

Степани агенство радио дене увертарен: Тартушто (Эстония) 20 наре польский самолет волен шинчын. Самолет-шамычым эстонский власть-шамыч охраныш налыныт. Самолет-шамычын экипажыштым интернироватлыме.

Мый тений комсомолыш пурем

Пионерыш мый 2-шо классыште тунеммем годымак пуренам. Мый активный пионер улам ыле, тӱрлӧ поручениймым сайын шуктенам. Тидым ужын йолташем-шамыч мыйым звено вожатыйлан сайлышт.

Кумышо классыште тунеммем годым мый отряд советын членжылан сайлалтым. 7-ше классыште тунеммем годым отряд совет председательлан шогышым. Кызыт мый 8-ше классыште тунемам. Мыйын кугу куанымаш: тений мый комсомолыш пурем!

Миловидов Валериан.
Сотнур средний школа.

Пырля нанышна, коктынак соревноватлена

Ме, Виноградов Миша йолташем дене коктын кеҥеж каникулым коктын пеш сайын эртарышна, пырля йӱштылаш коштна, тӱрлӧ книгам лудын улына.

Кунам первый сентябрь шуо, ме Миша дене пырля школыш кайышна. Кызыт коктынак соревноватлен тунемына.

Илларионов Володя.
Параньга район,
Куракин средний школа,
7-ше класс.

Эрдене ер ӱмбалне.
Фотоэтюд А. Овечкинын.

Йошкар-Оласе 4-ше номеран школышто, 1-ше „В" классыште тунемше-шамыч урок годым.

Фото М. Чуршуковын.

Ийым кунам, кузе шотлаш тӱҥалыныт

Казаков Иван (М.-Турек район „Мариец" яндау завод гыч) йодеш.

Христиан-шамыч коклаште Иисус Христос нерген легенда шарлен улмаш. Мамнан эрак VI курымышто ученый манах Дионисии Малый илен. Тудо христианский книга-шамыч почеш, пуйто Иисус Христос римский император Август царствоватлымын 32-шо ийыштыже шочын, манын „ончыктен" Вара тиде ийым „Иисус Христос шочмо деч вара" первый ийлан але „Христианский эран" первый ийжылан увертарен.

Тыге ийым шотлымаш Европын чыла эллашкыжат пурталтын.

Кызытсе ученый-шамыч, конешне, Христос нерген ойлыштмашым чынеш огыт шотло, но ий шотлымашым калык коклаш шарлыше да историйлан келшышылан шотлен арлат. Только „Христианский эра" олмеш, „мемнан эра" маныт.

Нью-Йоркысо Всемирный выставкыште

3-шо сентябрьыште Нью-Йоркысо Всемирный выставкым 500.000 еҥ ончен. Выставкыште тудым почмо деч вара эше тынар еҥ нигунамат лийын огыл.

Зритель-шамыч коклаште эн кугу успехан павильонлан ожнысо семынак Советский павильон шотлалтеш. Тиде павильоным 3 сентябрьыште 250.000 еҥ ончен. Молышт пеш шуко калык улмылан лийын ончен кертын огытыл. Американский ӱдрамаш - шамыч группа Ленинын статуйжо воктен пеледыш орам пыштен коденыт.

Испанский Санлукар гаваньыште паша шолын. Вич кораблышке груз опталтын. Сер гыч кораблыш шӱдӧ дене еҥ-шамыч продовольствийым да снаряженийым нумалыныт. Судна-шамычлан Европа гыч Америкыш, а тужеч Азийыш—мӱндӱр, кужу корныш каяш кӱлеш улмаш.

Вот, пытартышлан, кужун вучымо кече шуын. Матрос-шамыч, командир-шамыч шке ешышт дене да палымышт дене прощатлат. Вич корабль икте почеш весе тарванен сер деч кораҥгыт.

... Тиде 420 ий ончыч—1519 ийыште 20 сентябрьыште лийын. Великий мореплаватель Фернандо Магеллан 5 суднаш 237 еҥан команда дене эн первый тӱня йыр путешествоватлаш лектын.

Фернандо Магеллан шкенжын путешествийжым ондак тӱҥалын. Коло ияш рвезе первый плаванийыш—Индийыш каен. Тунам эше тудо португалец улмаш. Индий гыч пӧртылменгыже Магеллан Африкыш каен, Северный Америка ваштареш Португалийын войнаштыже участвоватла. Африка гыч адак уэш шке родинышкыже—Португалийыш толеш, да уло вийже дене морской наукым да географийым тунемаш пижеш.

Магеллан Атлантический да Тихий океан-шамыч гоч южный Азийын островлашкыже путешествоватлаш каяш планым ышта.

Но Португалийыште Магелланын планжылан сочувствий лийын огыл. Тунам шке родинаштыже тудын деке невнимательный отношений улмылан сырен, Магеллан испанийышке кая, испанский гражданин лӱмым налеш. Магелланын экспедицийжым снарядитлаш испанский король оксам пуаш кӱштен.

1519 ийыште 20 сентябрьыште Магелланын командованийже дене корабль-шамыч Рио-де-Жаней-роэш тарванен, Америка сер мучко юг велыш воленыт да Юлия заливеш зимовкылан шогалыныт. Зимовкышто Магелланын экспедицийже продовольство ситыдымашым шижаш тӱҥалын. Тыгак еҥ-шамыч, тунам эше усовершенствоватлыдыме корабль дене океан мучко йӧсын путешествоватлен ярнен пытеныт. Команда бунтым тарватен, но тиде бунтым Магеллан пызыралын. 1520 ийыште шыжым гына Магеллан мӱндыр корныш лектын, югыш-

Магеллан.

кыла каен, вара вашке шке цельжым шуктен. Тудо октябрьыште Атлантический океан дене Тихий океаным ушышо проливын восточный устьышкыжо миен шуын. Варажым тиде проливым Магелланын лӱмжӧ дене лӱмденыт.

Проливышке кум судна гына пурен: икте пытен, а весе Магелланлан изменитлен Испанийышке мӧҥгеш каен.

550 километр кужытан проливыште тылзат пелэ деч шагалрак жап каеныт, а 16-шо ноябрьыште судна-шамыч мланде шар ӱмбалсе эн кугу океан дене ийын каеныт. Тиде океанлан Магеллан „Тихий океан" лӱмым пуэн.

Магелланын судназке-шамыч кум тылзат коло кече эре океан мучко каеныт. Вӱд да кочкыш уке дене нуно изиш гына колен огытыл. Но, пытартышлан, 1521 ий апрельыште нуно филиппинский островлашке шуыныт. Филиппинский островышто илыше калык-шамыч Магелланым да тудын еҥыштым пеш сайын вашлийыныт. Тусо-шамычын ик вождьышт, Зебу, даже испанский гражданин лӱмым налын. Зебун тудо мландысе моло племена ваштареш война дене каймыже годым, Магеллан ден тудын командыже тиде войнаште участвоватленыт. Ик кучедалмаш годым великий путешественник да тудын 56 еҥан командыже колен. Тидын деч вара Зебу испанец - шамычлан изменым ыштен, Магелланын командыже гыч икмыняр еҥ-шамычым пуштеден. Кодшышт гына „Виктория" корабль дене утлен каеныт.

1519 ийын сентябрьыште Испанийын серже деч тарванен кайше 5 корабль гыч ик „Виктория"-лан гына 18 еҥан команде дене тӱня мучко савырнен толашыже логалын. „Виктория" кум ий наре ийын коштмеке, 1522 ий 6 сентябрьыште испанийышке пӧртылын.

Тиде первый гана тӱня йыр путешествоватлымаш наукалан да калыклан пеш кугу пайдам конден. Тудо Атлантический ден Тихий океаным ушен шогышо проливым почын, да мемнан илыме мланде шарын шарообразный улмыжым раш доказатлен. Магелланын путешествийже тыгак астрономический ден географический наука-шамычлан кушкашышт чот полшен.

Отв. редактор—
И. М. МУЗУРОВ.

Уполн. Марглавлита № А—826. Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.